

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

(Առողջապահական ետիդ)

IX

ԱԼԿՈԶՈԼԻԶՄ ԵՒ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Ալկոհոլը բոյն է. — Ալկոհոլիզմ կամ երկարատեւ բուճաւորումն. — Ալկոհոլիզմից առաջացած վնասները. — Արբեցողի սեռուէրը. — Ցանկալի՞ է արդեօք ամուսնութիւն ալկոհոլիկի հետ. — Փառանգական ալկոհոլիկներ. — Ի՞նչ պայմաններում ալկոհոլիկները եւ նրանց սեռուէրը կարող են ամուսնանալ:

Ալկոհոլը, սպիրտը կամ ոգին թոյն է և այնպիսի մի թոյն, որ հարուածում է մեր ամբողջ կազմուածքը, իսկ երկար գործածութիւնից առաջանում է ընդհանուր թունաւորումն: Թունաւորութիւնը լինում է սուր և յարատեւ: Սուր թունաւորութիւնը իսկական արբելն է:

Սակայն մարդիկ կարող են խմել ու թունաւորուել առանց արբելու. — այդ նրանք են, որոնք ամեն օր սովորութիւն են արել իրանց համար որոշ քանակութեամբ գինի-արաղ գործածել, թէկուզ իսկի չարբեն էլ:

Ժողովրդի մէջ այն կարծիքը կայ, թէ միայն արբելն է ֆլաս, իսկ քանի մարդ չէ արբել — ոչինչ:

Այդ մի մեծ և կորստաբեր սխալ է:

Մի մարդ, որ ամեն օր կամ յաճախ է խմում, նա կամաց-կամաց, դանդաղ կերպով թունաւորում է իրան, թէև ինքն իսկի ոչ մի անյարմարութիւն էլ չգգար. այդպիսիների կլանած սպիրտի քանակութիւնը տարուայ

ընթացքում ահագին է լինում*)։ Հարուստ Կովկասն արտադրում է մեծ քանակութեամբ գինի և օղի, որից մի մասը արտահանում է, իսկ մեծագոյն մասը ծախսւում է երկրի մէջ։

Շատ հետաքրքրական է իմանալ, թէ որչափ սպիրտ է ընկնում Կովկասում իւրաքանչիւր բնակչին։ Այդ քանակութիւնը ճիշտ որոշուած չէ, բայց մի քանի պաշտօնական տեղեկութիւնների նայելով, նա հաւասար է ամսական մի վեդրոի։ Ուրեմն կովկասաբնակ չափահաս քրիստոնեայ բնակիչը (մահմեդականները, իբրև չը խմողներ, հաշուի չեն առնուած) կլանում է տարին 12 վեդրօ մաքուր սպիրտ, գուցէ և աւելի։

Այդ մի չափազանց մեծ քանակութիւն է, և այդչափ թոյնը լցւում է մեր արեան մէջ, որ նրան տանում, տարածում է մեր կազմուածքի բոլոր անկիւնները։ Այսպիսով թոյնը դիպչում է ամեն տեղ, գրգռում է, այրում ու հիւանդացնում մեր բոլոր գործարանները, մեր բոլոր մարմնամասերը—սկսած ստամոքսից մինչև ուղեղը։

Յայտնի է, որ արբածը փսխում է. այդ նշան է ստամոքսի գրգռման։ Եթէ խմիչքի քանակութիւնը մեծ չէ, խմողը չէ փսխում, բայց այնուամենայնիւ նրա ըստամոքսը գրգռւում է, և ճշմարիտ որ, յարատև խմողը իր ամբողջ կեանքում տանջւում է անմարսութիւնից, փորացաւերից։

Շուտով ակներև են լինում լերդի հիւանդութեան նշանները. առաջ է գալիս դեղնութիւն, ջրգողութիւն և այլն։

Շրջելով արեան հետ սրտի ու արեան անօթների մէջ (երակներում ու շնչերակներում), սպիրտը յարատև կերպով գրգռում է այդ գործարանները. սիրտն ու ա-

*) Պրանսիայում մի բնակչի ընկնում է 7, 7 լիտր անարատ ալկոհօլ, Դանիայում—6, 2, Գերմանիայում—4, 4, Աւստրիայում 4, 3, Ռուսիայում 3, 3, Շվեյցարիայում 3, Իտալիայում 1, 4։ Անգլիան խմիչքների վրայ ծախսում է 84 միլիօն ֆունտ-ստերլինգ, Գերմանիան 2¹/₂ միլիարդ մարկ, Ռուսիան—400 միլիօն ռուբլի։

նօթները հիւանդանում են, արեան շրջառութիւնը անկանոն է դառնում և առաջացնում է շնչարգելութիւն, ուռուցուորութիւն, երակների պայթումն ուղեղի մէջ — որից կաթուածներ, անդամալուծութիւններ և մահ:

Սպիրտը դուրս է մղում մեր օրգանիզմից շնչառութեան միջով (ուրեմն նա հարուածում է նաեւ թոքերը) ու երիկամունքների (պլոճիկների) միջով (մէզի հետ): Այնպէս որ այդ գործարանները ևս անդադար գրգռման ու բորբոքման մէջ են, մանաւանդ երիկամունքները, որոնց բորբոքումն առաջացնում է միզարգելութիւն, ջրբազումութիւն, ուռուցուորութիւն և այլն:

Ահագին ազդեցութիւն ունի ալկոհօլը նոյնպէս և ուղեղի վրայ: Խմողի բոլոր հոգեկան բարձր յատկութիւնները նուաղում են, կամքի ոյժը թուլանում է, ինքնագոյնումն անհետանում և մարդ գերի է դառնում թէ իր սեփական կրքերին և թէ շրջապատող հանգամանքների ազդեցութեան: Նրա մտաւոր ոյժը ճշնշուած, թուլացած են, ընդունակութիւնները բթացած, բարոյական սկզբունքները նուաղած կամ կորած: Այսպիսով ալկոհօլը հասցնում է մարդու ընդհանուր ներկայութեան, առաջացնում է զանազան ուղեղային ու ողնուղեղային հիւանդութիւններ (կաթուածներ, մոլութիւններ, խեղադարութիւն), կամ դարձնում է նրան անբարոյական, յանցաւոր ու եղեռնագործ, ծոյլ ու անբան:

Այսպիսով ճշտւում է մեր ասածը. — ալկոհօլը ուղեղակի քայքայում է մեր ամբողջ կազմուածքը:

Այս գիտելիքը չափազանց մեծ կարեւորութիւն ունի մեզ գրաղեցնող ամուսնութեան տեսակէտից:

Այո, ամբողջ կազմուածքը ընդհանուր թունաւորման հետքեր է կրում իր վրայ:

Սրբեցողի ամբողջ մարմինը կարծես խոխոմուած է թոյնի մէջ: Նա նիհարում է, ուժակորուստ լինում, կորցնում է իր աշխոյժը, իր տոկունութիւնը, կորցնում է իր գիմագկոտութիւնն ու կենսականութիւնը, և ենթակայ է լինում ամեն տեսակ հիւանդութիւնների, ու

լոնցից ամենաթեթեւն անգամ կարող է բարդուել ու սպանիչ ելք ունենալ. վարակիչ համաճարակ հիւանդութիւնների (խօլերա, ժանտախտ, ինֆլուէնցա) առաջին զոհերը ալկօհօլիկներն (արկօհօլով թունաւորուածներն) են:

Սա մի ընդհանուր օրգանային քայքայումն է, որ յաճախ գիւնեմիւններին հասցնում է կենսասպառման ու բարակացաւի: Այս տեսակէտից ալկօհօլիզմը նոյնչափ աւերիչ ազդեցութիւն ունի ամբողջ կազմուածքի վրայ, որչափ սիֆիլիսն ու բարակացաւը. իսկ մենք գիտենք, (տես. գլ. VII. ժառանգականութիւն), որ այդ հիւանդութիւնների սաղմերը, որոնք հարուածում են ծնողների ամբողջ կազմուածքը, անցնում են ժառանգաբար զաւակներին:

Դրանով է բացատրւում այն զօրեղ ժառանգական ոյժը, որ ունի ալկօհօլիզմը սերնդի վրայ:

Թունաւորուած օրգանիզմն անկարող է առողջ սերունդ արտադրել և ալկօհօլամոլի երեխաները կրում են իրանց վրայ ծնողների աւերիչ կնիքը:

Որդիքը սարսափելի կերպով տուժում են իրանց ծնողների և պապերի մեղքի համար:

Մի նշանաւոր բժիշկ ասում է հետեւեալը.

«Արբեցողի սերունդը ոչ միայն թոյլ է ընդունակութիւններով, այլև բարոյական ու մտաւոր այնպիսի մի ողորմելի դրութեան մէջ է լինում, որ անկարող է դառնում ինքն էլ սերունդ ունենալու, և այդպիսով արբեցողի ցեղն սպառուում է»:

Մի ուրիշ գիտնական այսպէս է խօսում.

«Ալկօհօլիզմը մի պատուհաս է արդի հասարակութեան գլխին: Բարոյական տեսակէտից—նա ապականում, նսեմացնում և ապուշ է դարձնում մարդուն. ֆիզիկական տեսակէտից—հարուածում է մարդու կազմուածքը և վատացնում գլխաւոր գործարանների գործունէութիւնը. սերնդի տեսակէտից—նա վատթարացնում է և ամուլ դարձնում»:

«Ալիօհօլիկը, ասում է բժ. Կազալիս, իր սեփական անձին, իր ընտանիքին, իր ծանօթներին ու շրջապատողներին վտանգաւոր լինելուց զատ, կործանում է նաև իր սերունդը: Եւ, յիշաւի, նա արտադրում է ժառանգական արբեցողներ, որոնց մի ներքին, անդիմադրելի ոյժ մղում է դէպի այդ թոյնը. նա ծնունդ է տալիս քիչ թէ շատ ներվային արարածների, նեվրօպատների, կամ նոյն իսկ ուղեղի ու առհասարակ ներվային սիստեմի օրգանական վնասների ու հիւանդութիւնների տէր սերնդի:

«Ալիօհօլիկի ժառանգները նոյնպէս թունաւորուած են դուրս գալիս, ինչպէս բարակացաւոտինն ու սիֆիլիսոտինը:

«Ամենից առաջ պէտք է յիշենք սաղմի հիւանդական կազմութիւնը.—ալիօհօլիզմը, ինչպէս և սիֆիլիսն ու բարակացաւը, սաղմասպան թունաւորումն է: Բրետանի դեպարտամէնտում երկու-երեք սերնդից յետոյ շատ ընտանիքներ սպառուել են ալիօհօլիզմից: Բայց միայն Բրետանում չէ, որ նա աւերումներ է գործում. պղծել է շատ երկրներ, օրինակ Պրովանսը, որտեղ անյայտ էր առաջ, և որտեղ բնիկները շատ սակաւ էին խմում այն գինուց, որ առատօրէն տալիս է այդ նահանգը:

«Այնուհետև արբեցողի սերնդի մէջ մենք գտնում ենք այն արատաւորութիւնները (որ յիշել ենք սիֆիլիսի մասին խօսելիս), այն է,—աճման դանդաղութիւն, չեղումներ և վրիպումներ օրգանիզմի կանոնաւոր զարգացումից. օրինակ, մանկանմանութիւն, զանազան ֆիզիկական անկանոնութիւններ (գանգի անհամաչափութիւն, փոքրագլխութիւն կամ գլխի ջրգողութիւն). բացի այդ, նրանց մէջ նկատուում են մտաւոր ու բարոյական անկատարելութիւն (թոյլ բանականութիւն, խելապակասութիւն, ապուշութիւն) և մի առանձին տրամագրութիւն դէպի ներվային ու հոգեկան հիւանդութիւններ և այլն:

«Հիստերիա և զգացողական ու հոգեկան շեղումներ չափազանց յաճախ են պատահում ալկոհոլիկների սերընդի մէջ. դրանց հետ միասին նաև ընդունակութիւնների անհասարաչափութիւն, ուշադրութեան սկզբնութիւն, թուլակամութիւն կամ անդիմադրելի կրքային առաջնութիւններ (իմպուլս), ծայրայեղ բարոյականութիւն կամ անբարոյականութիւն, վաղաժամ զարթած հեշտասիրութիւն: Յանցագործների ստատիստիկան մի կապ է ենթադրում երիտասարդների, պատանիների, նոյն իսկ երեխաների յանցանքների թուի աւելանալու և ալկոհոլիզմի տարածման մէջ:

«Բայց ասածներովս չէ սպառնում ալկոհոլիկների ժառանգների ալլասեռումն.—սուբերկուլօզը (բարակացում) սպառնում է և յաճախ հարուածում նրանց մատող հասակում և թոքախտը վերջ է տալիս այդ հիւանդների, այդ վատասերուածների ողորմելի կեանքին: Ո՛րքան էլ ցաւալի լինի այս վախճանը, բայց և այնպէս ցանկալի է, որ այդ հիւանդութիւնն ստացած անհատները անհետանան, որպէս զի չը բազմացնեն ցեղի մէջ ալլասերուածների, արատաւորների թիւը, մտաւորապէս ու ֆիզիկապէս նսեմացածների սերունդները, որոնք ո՛չ միայն լցնում են գժատները, յիմարանոցները կամ բանտերը, այլև դեր են խաղում քաղաքական աշխարհի մէջ, գրականական ու գեղարուեստական շրջաններում, և որոնք բոլորն էլ ծանր բեռն են դառնում հասարակութեան վզին իրանց ապրելու անընդունակութիւնով, իրանց դատարկաշրջիկութեամբ, իրանց կրաւորական դիրքով, իրանց փաստերութեամբ և ողորմելիութեամբ իբրև վրիպածներ և անգօրներ, որոնք ամենուրեք և միշտ հանդիպում են անաշուղտութեան, մնալով միշտ սպառնացող ու միշտ փնասակար հասարակութեան համար»:

Յանկալի է արդեօք, որ այսպէս արատաւորուած, ալլասերուած սերունդը բարգաւաճի, և հնարաւոր է

արդեօք երջանութիւն ալկօհօլիկ ընտանիքի մէջ:

Հնարաւոր է արդեօք ընտանեկան խաղաղ կեանք այն ամուսնութեան մէջ, որտեղ ինքը ամուսինը կամ արեւցող է և կամ կրում է իր վրայ ժառանգական ալկօհօլիզմի կնիքը. ամուսնութիւն, որ կամ անպտուղ պիտի մնայ, կամ պիտի արտադրէ կիսախեղեր, տպուշներ, ընկնաւորներ, գինետներ, բանտերի ու արտորի ապագայ թեկնածուներ:

«Աղջիկները, — ասում է Րիբբինգ, յաճախ վստահանում են իրանց ձեռքը տալ այնպիսի մարդուն, որոնք իսկապէս վատ մարդիկ չեն, բայց արեւցողներ են, և այդ անում են այն յոյսով, թէ կարող կը լինեն ուղղել իրանց ապագայ ամուսիններին, նրանց ետ պահել այդ ախտից:

«Ցաւակցաբար այդ բանը միշտ չէ աշողլում»:

Ծշմարիտ է, մի առժամանակ նորապսակը թողնում է խմելը, բայց կիրքը նորից զարթնում է նրաներսում և արեւցողը վերադառնում է գինետուն:

Ահա այն վտանգները, որոնք կապուած են արեւցողների ամուսնութեան հետ: Ո՛րչափ ուրեմն զգոյշ պիտի լինեն ծնողները, երբ պատրաստուում են իրանց երեխաներին պատկելու մի արեւցողի կամ արեւցողի որդու հետ:

Պէտք է միշտ յիշել, որ արեւցողութեան կիրքը մի հիւանդութիւն է, որից բժշկուելը շատ դժուար է: Ֆրանսիական առածն ասում է. qui a bu, boira (հո՛ւ սովորած է խմելու, նա միշտ կը խմի):

Չը պէտք է մոռանալ և այն, որ արեւցողի որդին կարող է ժառանգել հօր ախտը, ինչպէս թոքախտաւորի զաւակը—թոքախտ է ժառանգում: Այս ժառանգական արեւցողների, այս դիպսոմանների մէջ արեւցողութեան կիրքը նոյնպէս մի սոսկալի, համարեա անբուժելի հիւանդութիւն է դարձած:

Ասածներէցս երեւում է.

1) Արբեցողը, իսկական ալկոհօլիկը, չը պէտք է ամուսնանայ:

2) Ձը պէտք է ամուսնանայ նոյնպէս և ալկոհօլիկի որդին, եթէ ինքն էլ ժառանգական արբեցող է, նոյն իսկ եթէ մի առժամանակ դադարած լինէր խմելուց, որովհետև կիրքը կարող է նորից բռնկել:

3) Ձը պէտք է մոռանալ, որ ալկոհօլիկի զաւակը կարող է արբեցող էլ չը լինել, բայց այնու ամենայնիւ կրել ժառանգական արատներ ու տրամադրուած լինել դէպի բարակացաւ, թորախա:

4) Բոլորովին առողջ մարդը, որ թէև մի ժամանակ արբեցող է եղել, բայց երկար միջոց թողել է խումբին ու լրջակեաց կեանք է վարել, կարող է լաւ ամուսին լինել և լաւ սերունդ արտադրել:

5) Ալկոհօլիկի զաւակները, որոնց վրայ ժառանգական ալկոհօլիզմի ոչ մի նշան չէ երեւում և որոնք արամադրութիւն չունեն դէպի արբեցողութիւն, նոյնպէս պիտանի են ամուսնութեան համար:

X

ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՈՁ (ԲԱՐԱԿԱՑԱԻ) ԵՒ ԱՄՈՒՄՆՈՒԹԻՒՆ

Տուբերկուլօզի տարածումն եւ նրա գոհերի քիւր.—Նրա տեսայայտութիւններ.—Սա մի վարակիչ ու ժառանգաբար փոխանցնող հիւանդութիւն է.—Վարակումն ամուսնութեան մէջ.—Թոքախտի նշաններ.—Նրա նշանակութիւնը ամուսնական կեանքի մէջ.—Նրա աւերիչ ազդեցութիւնը սերնդի վրայ.—Բարակացաւոսի ու նրա զաւակների ամուսնութեան խնդիրը:

Տուբերկուլօզ, սիֆիլիս, ալկոհօլիզմ,—ահա այն երրորդութիւնը, որ կազմում է մարդկութեան երեք-գլխանի ճիւղը: Բայց այս հիւանդութիւններից ոչ մէկը այնչափ աւերիչ զօրութիւն չունի, որչափ բարակացաւը *): Սոսկալի կոտորած է անում նա: Բոլոր մահուան

*) Տուբերկուլօզ մենք թարգմանում ենք բարակացաւ բառով.

դէպքերի $\frac{1}{6}$, մի քանիսն երկրորդ, նոյնիսկ $\frac{1}{5}$ -ը, գոնէ եւրոպական երկրներում, բարակացաւից է առաջանում:

Միայն Փրանսիայի մէջ տուբերկուլոզից մեռնում են տարեկան 150,000 հոգի. ուրեմն 27 բնակչից մէկը:

«Եւ առհասարակ տուբերկուլոզը հարուածում է երիտասարդներին բեղմնաւորութեան շրջանի մէջ. ուրեմն նա արբեցողութեան հետ միասին կազմում են ազգաբնակչութեան նուազման գլխաւորագոյն գործօնները»:

Եւ այս սարսափելի, անողորմ ցաւը մի տղուկ է դառել, որ ծծում է մարդկութեան արիւնը և որ բացի այն, որ հարուածում է անհասներին, իր ասելիչ ազդեցութիւնը տարածում է սերունդների վրայ եւս:

Այսպիսով բարակացաւը հանգիստանում է իբրեւ մի ահռելի թշնամի, որ աւելի մեծ զոհեր է տանում, քան ամենասարսափելի համաճարակ հիւանդութիւնները—խօլեբան կամ ժանտախտը: Եւ յիշուի, տուբերկուլոզը մի զօրեղ ժառանգական ախտ է: Փրանսիայում յիշած 150,000 բարակացաւոտներից 50,000 բարակացաւոտ ցեղից են. ուրեմն այս հիւանդների $\frac{1}{3}$ -ը ժառանգական հիւանդներ են:

Տուբերկուլոզը հարուածում է մեր մարմնի բոլոր մասերը, գլխաւորապէս ոսկորները, ներքին բոլոր գործարանները, թաւթագեղձերը, ուղեղը և այլն, և ամենից յաճախ թոքերը, կազմելով զարհուրելի քոֆալիսը: Մենք չենք կարող նկարագրել այստեղ բարակացաւի բազմատեսակ արտայայտութիւնները:

Մենք ասացինք, թէ տուբերկուլոզը երկու սարսափելի յատկութիւններ ունի.—նա վարակիչ ու ժառանգական հիւանդութիւն է: Այսպէս, մի բարակացաւոտ մարդ ամուսնանալով, սպառնում է թէ իր կնոջը և թէ իր սերնդին:

Երևանում նրան կոչում են նաև ձլեբ: Նատերը Տուբերկուլոզ սխալ թարգմանում են քոֆալիս, բայց թոքախտը տուբերկուլոզի արտայայտութիւններից մէկն է միայն:

Թորախտաւորի խորիւի մէջ գտնուում են անհամար միկրօքներ (բացիւններ), որոնք կարող են որ և է կերպով (կամ կերակրի հետ, կամ փոշու հետ) մտնել առողջի բերանը, այնտեղից արեան մէջ, բազմանալ— տարածուել մարմնի մէջ ու վարակել նրան։

Հասկանալի է, թէ ինչ հեշտութիւնով կատարուելու է Թորախտի այս փոխանցումը ամուսինների մէջ, շնորհիւ նրանց յարատե մտերիմ կեանքի։

Եւ ճշմարիտ որ, չափազանց յաճախ ամուսինները վարակւում են իրարից այս ցաւով։

Սկզբում երեւում է մի տեսակ ուժապակսում, թուլութիւն. պակասում է աշխոյժն ու աշխատելու ընդունակութիւնը։ Դէմքը գունատւում է, երեկոները քիչ ջերմ է վրայ տալիս և վարակուածն սկսում է ցաւեր ու ծակոցներ զգալ կրծքում ու կոնակում, երբեմն չորչոր հազում է ու մի և նոյն ժամանակ գնալով նիհարում, և այլն։ Երբեմն հիւանդութեան առաջին երեւոյթը— արիւնհոսութիւնն է լինում։

Եւ հազուադիւր չեն այնպիսի դէպքեր, երբ ծաղկափթիթ աղջիկը, որի առողջ կազմը երկար ու երջանիկ կեանք էր խոստանում, ամուսնանալով մի Թորախտաւորի հետ, կարճ տարիների, նոյն իսկ ամիսների ընթացքում ուղղակի հալւում, նուազում, գունատւում, մեղամաղձոտ է դառնում, փախւում է այն ամեն բանից, ինչ որ առաջ նրան հրճուանք էր պատճառում, — մի խօսքով ընկճւում է— ֆիզիկապէս ու բարոյապէս, և արագ քայլում դէպի գերեզման։

Ո՛վ գիտել է մի քանի այսպիսի դէպքեր, ո՛վ առիթ է ունեցել կարդալու թշուառ մատաղահաս կնոջ դէմքի վրայ ցաւի օրէցօր աւելցող աստիճանաչափը, ո՛վ նկատել է այն տարօրինակ, հիւանդին— իրան անհասկանալի, հոգեկան անորոշ ճնշումն, այն անմխիթար յուսահատութիւնն ու հիասթափումն կեանքից, նրա սիրտը խորապէս խոցուել է կարեկցութիւնից և վառ-

ուել կատաղութեամբ դէպի այդ անսիրտ անարգարութիւնը, այդ գազանային անարտութիւնը:

Բայց ենթադրենք, թէ կինը չէ վարակուում ու որ և է հրաշքով առողջ է մնում: Դարձեալ դառն ու անմխիթար է նրա կեանքը:

Ամուսինը, հիւանդութեան զարգանալով, սկսում է կորցնել իր ոյժերը, աշխատանքի ընդունակութիւնը, —բանուոր ձեռը պակասում է, աղքատութիւնը վրայ է գալիս: Յետոյ հազը, այս անվերջանալի, անդադար հազը, մշտական ջերմի հետ միասին, քանդում են խեղճի ներսը, սպառում նրա վերջին ոյժերն ու անկողին գցում:

Այն ժամանակ սկսում է միւս ամուսնու համար երկար տանջալից տարիներ. կեանքը նրա համար դառնում է ամենօրեայ յուզմունք, լաց, յուսահատութիւն: Հիւանդութեան սկզբներում խեղճին դեռ ոյժ է տալիս բժշկուելու յոյսը, բայց շուտով նա իմանում է, կամ ինքն է հասկանում, որ իր ամուսինը, որին նա գուցէ սիրել է իր երիտասարդ սրտի բոլոր ոյժով, անդառնալի կերպով կորած է, որ վաղ թէ ուշ մահը խըլելու է նրան իր գրկից: Ահ, գոնէ շուտով կատարուէր բնութեան այս անխուսափելի վճիռը, գոնէ շուտով սև հողը ծածկէր հիւանդի քայքայուած մարմինը, գուցէ նրա հետ թաղուէր և կենդանի մնացած ամուսնու ամենօրեայ տանջանքների գոնէ մի մասը:

Բայց հիւանդութիւնը երբեմն երկար տարիներ է տևում, հասցնելով հիւանդին ամենասարսափելի դրութեան, դարձնելով նրան կմախք, մի ուրուական, գցելով նրան անկողին, որտեղ ողորմելին քայքայւում է, փտում, ախորժակը կորցրած, անողոր հազը կրծքում, որի մէջից անդադար դուրս է գցւում վահրախառն, թորախտային բացիւններով լի խորխը: Լաւ է, եթէ մի օր սոսկալի արիւնհոսութիւնը վերջ է տալիս այս տանջալից կեանքին:

Ահա թէ որչափ ողբալի և մի և նոյն ժամանակ զազրելի է թոքախտի պատկերը ընտանիքի մէջ:

Նա աւելի ևս մռայլ է դառնում, երբ այդ ընտանիքում զաւակներ կան:

Ժառանգական տուբերկուլոզ:

Ո՛րչափ ողբերգութիւն է թագնուած այդ բառի տակ. ի՜նչքան սուգ և սիրտ ճմլեցնող լաց ու կոծ կայ այդպիսի ժառանգական ընտանիքի մէջ:

Ո՛վ մօտ ծանօթ է եղել այդպիսի մի ընտանիքի, նա կը հասկանայ այն յուզմունքը, որով բժիշկը խօսում է այդպիսիների մասին:

Տուբերկուլոզի ժառանգաբար փոխանցումը կատարւում է ուղիղ գծով: Հաւանական է, որ իսկապէս ժառանգաբար անցնում է ո՛չ թէ միկրօբը, այլ մի առանձին տրամադրութիւն դէպի բարակացաւային հիւանդութիւններ: Տուբերկուլոզոտ ծնողի կազմուածքը այնպէս մի, մեզ դեռ անըմբռնելի, այլափոխումն է ստանում բացիլի ֆլասաբեր ազդեցութեան ներքոյ, որ նրա արտադրած սերունդը շատ հեշտ հարուածելի (vulnérable) է դառնում այդ բացիլից: Ուրիշ խօսքով, բարակացաւոտ ծնողների որդին ժառանգում է ո՛չ թէ միկրօբ, այլ տրամադրութիւն այդ միկրօբը հեշտութիւնով ներընդունելու և սննդելու:

Առհասարակ մի որ և է միկրօբ կարող է մտնել ու բազմանալ այնպիսի օրգանիզմի մէջ միայն, որ քաւմադիր է կամ (աւելի պարզ ասենք), որ պարարտ հող է ներկայացնում նրա աճման համար: Եւ որչափ բազմազան են լինում ժառանգական տուբերկուլոզի արտայայտութիւնները: Սրանք ընդհանրապէս նոյն այլասերման նշաններն են, ինչ որ յիշել ենք սիֆիլիսի ու ալկոհօլիզմի առիթով: Նոյն սաղմային աւերումն արգանդի մէջ, նոյն յետազանդային մահացումն մանուկների, նոյն ֆիզիկական ու բարոյական նուազումն ու ոտորանումն այն զաւակների, որոնք կենդանի են մնում:

«Իբրեւ արտայայտութիւն ժառանգական տուբեր-

կուլօղի, պէտք է յիշենք, ասում է Լանդուլին, ընդհանուր թուլակազմութիւն, մանկայնութիւն (infantilisme), այսինքն—մանկական արտաքին (որ պահպանուում է մինչև վերջ), կրծքի անկանոն կազմ (կուրծքը լինում է նեղ, սեղմուած կողերից, ինչպէս ասում են—հաւի կրծքի ձև ստացած), թոքերի կամ սրտի անկանոնութիւններ, չրթնահեղձութիւն (заячья губа—վերին չըրթնաքի հեղձումն), արգանդային կեանքում առաջացած ազդերի յօդախախտումն, խուլ-համրութիւն, ողնաշարի կորութիւններ, բախիտիզմ (անգլիական հիւանդութիւն) և խլախտ, նոյնպէս և ներվային փնասումներ և այլն:

Տուբերկուլօզ ունեցողների գաւակները լինում են նրբակազմ, վերին աստիճանի նուազարիւն, նազուկ կրծքավոր, բարակ, թափանցիկ մաշկով, բարակ անդամներով, խուլախտոտ, ենթակայ զանազան տեսակ—մաշկի, գեղձերի, աչքի, ականջի հիւանդութիւնների:

Ընդհանրապէս տուբերկուլօզ ծնողների աղջիկն ու տղան չափազանց հետաքրքրական են լինում իրանց գունատ ու նրբագիծ դէմքով, բարի, թափանցիկ աչքերով, հեզ բնաւորութեամբ, արտակարգ ընդունակութիւններով, իդէալական հայեացքներով ու սրտի թռիչքներով, անձնուիրաբար սիրելու փափագով, մեղամտեղծութեամբ—բանաստեղծական բնաւորութիւնով:

Այս պատճառով նրանք չափազանց համակրելի էակներ են եւ հետաքրքրական, և յիշաւի սրանք շատ դիւրալի են և վաղ են ամուսնանում, կարծես մահուան շունչն առնելով, մի կատաղի պահանջ են զգում ապրելու:

Ի՞նչ պատասխան պիտի տայ մի բժիշկ, որին դիմում է մի թոքախտաւոր կամ մի, կասկածելի առողջութեան տէր, թոքախտաւորի որդի այն հարցով, թէ կարո՞ղ է ամուսնանալ, թէ ոչ: Ո՞րչափ դժուար է արտասանել վճռողական ոչը, որ թեւադրում է բժշկին ներքին համոզմունքն ու խիղճը: Ի՞նչպէս փշրել մատաղ սրտի ամենագեղեցիկ յոյսերը. ի՞նչպէս մի խօս-

քով փլատակել ապագայ երջանկութեան հրաշակերտ պալատները, որ տարիների ընթացքում երազել է հիւանդի գիւրաբորբոք երեակայութիւնը...

Դժուար է դատապարտել ում և իցէ—միակեցութեան, ամուրիութեան, ընտանիքից զուրկ մնալու տախտկալից կեանքի: Ի՞նչ սոսկալի զոհաբերութիւն է, որ պահանջում է թոքախտաւորից կամ նրա ժառանգից.—խեղդել իր մէջ բուռն սէրը, կին, զաւակ ունենալու երջանկութեան բաղձանքը: Բայց միւս կողմից ի՞նչպէս դառն է մի առողջ, սիրած էակի մատնել վարակուելու սպառնալիքի, և ամբողջ սերունդներ—վաղաժամ մահուան կամ ֆիզիկական արատաւորման: Ի՞նչ աքով պիտի նայէ մի ծնող իր նիհար, հիւանդ, կիսազարգացած զաւակին, որի ամբողջ կեանքը անընդհատ տանջանք պիտի լինի:

Յանուն ապագայ սերունդների բարօրութեան, յանուն մարդասիրութեան, յանուն ազնւութեան թոքախտաւորը չը պէտք է կապէ իր կեանքը ուրիշի հետ:

Պատժում են գողին, գլխատում են մարդասպանին, որ մէկի կեանքն է ոչնչացրել, այն էլ երբեմն ակամայ կերպով, բայց չէ որ թոքախտ ունեցողը գիտակցօրէն ոչ թէ մէկ, այլ մի քանի մարդկային էակներ, գուցէ և մի ամբողջ ցեղ անբախտութեան, տանջալից կեանքի ու սոսկալի մահուան է դատապարտուած:

Եւ մեր առաջ մի դիլեմմա է դրած,—քաղցրացնել գոնէ ժամանակաւորապէս մի թոքախտաւորի կարճատե կեանքը, թոյլ տալով նրան պսակուելու, թէ մի կնոջ ու նրա զաւակների կեանքը փրկել:

Դեռ ոչ մի օրէնք չէ արգելում թոքախտաւորին ամուսնանալու. գուցէ շուտով այդ ահագին պակասը լրացուի և վճռուի այս դիլեմման, բայց մինչեւ այդ ցանկալի ժամանակները հիւանդը ինքը պիտի զոհէ իր երջանկութիւնը, և ամուրի մնայ, չը մոռանալով, որ մարդիկ յաճախ զոհաբերութեան մէջ են գտնում սփոփանք և հանգիստ!...

Բարեբախտաբար տուբերկուօգը որոշ սկզբնական շրջաններում բուժելի հիւանդութիւն է: Թող բժշկուեն կասկածելիները, և երբ որ կ'առողջանան, վարուեն բժշկի խորհրդի համաձայն:

Նոյնը պէտք է ասել նաեւ ժառանգական տուբերկուօգի մասին:

Իսկ ինչ վերաբերում է բարակացաւոտի որդուն, մենք չենք կարող արգելել նրան ամուսնանալու, միայն անհրաժեշտ է, որ նա մինչեւ 25—30 տարեկան հասակը բոլորովին առողջ եղած լինի և ոչ մի կասկածելի երեւոյթ չունենայ վրան. իսկ այդպիսի դէպքերը բարեբախտաբար հազուադիւր չեն:

XI

ՆԵՐՎԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՄՈՒՍՆՈՒ-

ԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿԵՏԻՑ ^{*)}

Մեր «ներվային դար».—Հասարակական կեանքի զարգացումն ու մատուցումն, իբրեւ գլխաւոր պատճառ բուլաներվութեան կամ նեվրաքենիայի.—Նեվրաքենիան եւ նրա բնորոշ գծերը.—Հիւսեքիա ու նրա նշանները.—Բնկնաւորութիւն.—Նեվրաքենիան.—Ներվային դուքիւնները եւ նրանց բացատրութիւնը.—Հիպոթիզոսքիա եւ մեղամաղձութիւն.—Ներվայիսոսք եւ ամուսնութիւն:

Ներվային դար:

Այդ անունն ստացաւ տասնիննորդ դարը, շնորհիւ այն անսովոր տենդային գործունէութեան, որ ցոյց տուեց նա:

Հասարակական կեանքը բարդուեց, պահանջները չատացան, մրցումը դժուարացաւ, և կեանքի կռիւը սկսեց պահանջել մարդուց աւելի և աւելի մեծ լարումն մտքի, ընդունակութիւնների:

*) Մեր լեզուի մէջ *nervus*, *нервъ* սխալ թարգմանում է ջիդ, *нервный*—ջղային, այն ինչ ջիդ—*жизна*-ն է (*tendon*), որով մկանները կաշում են ոսկրին. զրում են և նեարդ: Մենք ընդունել ենք ամեն լեզուներում գործածուած լատինէրէն բառը—ներվ:

Միւս կադմից հաղորդակցութիւնների հեշտացումն առաջ բերեց տարբեր քաղաքակրթութեան տէր ազգերի անդադար շփումն, որից բղխում է ընդօրինակման անդիմադրելի ձգտումն, և մարդիկ սկսեցին պատճէնել իրարից այն ամենը, ինչ որ զատում էր նրանց միմեանցից: Յաժ քաղաքակրթութեան աստիճանի վրայ գտնուած անհատները ճիգ էին թափում հաւասարութեւ լու բարձրերին, իւրացնելու նրանց գաղափարները, ապրելու նրանց կեանքով, խօսելու նրանց լեզուով...

Մրցումն դադարել էր ֆիզիկական լինելուց. գէնքը—գիտութիւնը, արհեստն էին: Մարդիկ կռւում էին հնարագիտութիւնով, ճարպիկութիւնով, գիտութեամբ, խելքի ճկնութեամբ: Եւ դպրոցն սկսեց կրթել նորանոր սերունդներ հէնց այդ ուղղութեամբ, հարստացնելով նրանց մտաւոր աշխարհը, ծայրայեղ զարգացման հասցնելով նրանց հոգին ի փնտ մարմնին, որ, ընդհակառակը, առանց խնամքի թողուած, գնալով թուլանում էր ու նուաստանում:

Եւ, ճշմարիտ որ, մտաւոր զարգացման պահանջը կեանքի կռուի համար այնչափ մեծ էր, որ ֆիզիկականը բոլորովին բարձի թողի էր արուած և մոռացուած էր հին իմաստալից առածը, թէ—առողջ միտքը առողջ մարմնի մէջն է:

Վերջապէս քաղաքային կեանքի զարմանալի զարգանումն, քաղաքների արագ աճումն, որոնք դարձել են մարդկային միջնանոցներ, որոնց մէջ խլրտում են միլիոնաւոր էակներ մի կտոր հացի ետեւից ընկած, կամ անգործ, շուայտութեան ու գեղխութեան մէջ խրուած, ջլատելով իրանց կենսական ոյժերը, մէկը—արհեստանոցների թունաւոր օդի մէջ, միւսը—գինեւոներում, մի երրորդը—մտաւոր անչափաւոր աշխատութեան մէջ...

Եւ երևան եկան ներվային սիստեմի այս արտասովոր, այս անտանելի ճգման հետեւանքները.—նեվրաւքներ, կամ նեվրաքուլուքներ:

Ամեն գործարան, ամեն մարմնամասը և ամեն հա-

մակարգութիւն (լինի նա մկանային թէ ներվային), երկար արտաոյժ աշխատանքից յետոյ, ուժասպառուում է: Նոյնն է լինում և ներվային սիստեմին: Նա թուլանում է, ընկճւում, կորցնում է իր դիմացկոտութիւնը, և այդ թուլանումն, ի հարկէ, անմիջապէս անդրադառնում է մարդուս կազմուածքի վրայ:

Բայց այդ բոլորը չէ:

Մեր նկարագրած երեքգլխանի ճիւղը—տուբերկուլօզը, սիֆիլիսը և ալկօհօլիզմը, սարսափելի դժուրիւն են գցում մարդուս ամբողջ կազմուածքի մէջ, չը խնայելով, ի հարկէ, և ներվային սիստեմը:

Ալկօհօլիզմը իրաւացի կերպով «ներվային թոյն» է համարւում: սիֆիլիսը չափազանց յաճախ հարուածում է մարդուս ուղեղը, ողնածուծը, առաջացնելով մի շարք ներվային ֆուստումներ ու հիւանդութիւններ, հասցնելով խելագարման: Իսկ տուբերկուլօզը, ծծելով կեանքի հիւթերը, պակասացնելով արեան կենսատու ոյժը, նոյնպէս ընդհանուր թուլացման է հասցնում ներվային սիստեմը, կամ առաջացնում է ուղեղի սրընթաց մահացու բորբոքումն:

Այս բոլոր ներվային խանգարումները (միւսնոյն է, առաջացած լինեն նրանք տենդային արագընթաց կեանքից թէ հիւանդութիւններից) անցնում են ժառանգաբար սերնդից սերունդ. սրանք էլ, նոյն պայմանների մէջ գտնուելով, աւելի ևս ներվային են դառնում և այսպէս անդադար:

Ներվային հիւանդութիւնների արտայայտութիւնները այնչափ բազմաթիւ են, որ նրանց մանրամասն նկարագրութիւնը հատորներ են կազմում:

Մենք մի թեթեւ ակնարկ միայն կը ձգենք այս հիւանդական դրութիւնների վրայ:

Նեվրասթենիան կամ բուլաներվուքիւնը, կարելի է ասել, բնորոշւում է ներվային ոյժի սպառումով, որ հետեանք է խելքի ու զգացմունքների (հոգսեր, մտաւոր պարապմունք, սաստիկ կսկիծ, վիշտ) ծայրայեղ լարման:

Այս հիւանդները մի առանձին ճնշում ու ծանրութիւն են զգում՝ գլխում, որ դժուարացնում է մտաւոր կանոնաւոր աշխատութիւնը։ Հիւանդները կորցնում են տոկոնութիւն աշխատանքի մէջ։ Օրինակ, անկարող են լինում երկար ժամանակ գրել կամ կարդալ։ Յաճախ տանջւում են անքնութիւնից, որից, ի հարկէ, աւելի ևս յոգնածութիւն են զգում։ Բնաւորութիւնները վատանում են—դառնում են մռայլոտ և մեղամաղձոտ։

Թեթև ձևի ներկայութեւնութիւնը այնչափ տարածուած է արդի հասարակութեան մէջ, որ ոչ-հմուտ աչքը չէ կարող նկատել նրան, և մարդիկ շարունակում են զբաղուել իրանց գործերով։

Բայց ծանր դէպքերում հիւանդը բոլորովին կորցնում է աշխատելու ընդունակութիւնը և բարձի թողի է անում իր գործերը, այնչափ թուլանում են նրա ֆիզիկական ու մտաւոր ոյժերը։

Այս բոլորին աւելանում է ցաւեր (մէջքի, անդամների, գլխի և այլն), սրտի բարախումն, մարսողական դանդաղումն, ընդհանուր անսնդութիւն։

Մենք այստեղ կանգ կ'առնենք աւելի խոշոր ներկային ու հոգեկան խանգարումների ու հիւանդութիւնների վրայ, որովհետև նրանք ահագին դեր են խաղում ամուսնութեան մէջ։

Այս կարգի հիւանդական դրութիւնների մէջ նկատւում է մի հիմնական գիծ, այն է—եւ-ի նուաստանումն ու ընկճումն շրջապատող դրդիչների առաջ. ներկայնոտ մարդը այնքան ներքին ոյժ չունի, որ կարող լինի դիմադրել արտաքին երևոյթների ազդեցութեան։

Արտաքին դրդման ու եւ-ի մէջ անընդհատ ընդհարումներ կան։ Բնական մարդու մէջ եւ-ը աւելի ուժեղ է հանդիսանում և յաղթում է դրսից ստացած դրդման. այդ է կազմում մեր կամքի ազատութիւնը, ինքնուրոյնութիւնը։ Թուլանքովոտի եւ-ը հեշտութեամբ ընկճւում է, նրա բնաւորութիւնը անհաստատ է, նա հեշտ ենթակայ է շրջապատող անձանց կամ հանգա-

մանքների ազդեցութեան. դիւրաթեք է, հեշտ համոզուող, մի խօսքով—գուրկ համոզմունքից, կամքից, ես-ի անկախութիւնից:

Հիստերիան այս եսագրկութեան ծայրայեղ արտայայտութիւնն է: Սա մի վերին աստիճանի բազմանշան հիւանդական դրութիւն է, որի գլխաւոր բնորոշ գիծն է արտաքին ազդեցութիւնների գերակշռումն ուղեղի (կամքի) վրայ: Ուղեղն անզօր է կանգնեցնելու այն դրդերին, որ արտաքին դրդիչները (իմպուլսները) գցում են նրա ամբողջ ներվային սիստեմի մէջ.—նա կորցրել է, ինչպէս ասում են, արգելադիր, որով առողջ մարդն ընդունակ է լինում կանգնեցնել իր շարժումները, կամ նրանց որոշ ուղղութիւն տալ ու որոշ սահմանների մէջ պահել: Օրինակ, երբ բարկութիւնը բարձրացնում է նրա ձեռքը հարուածի համար, ուղեղը կարող է կանգնեցնել նրան, այն ինչ հիստերիկն անկարող է այդ անել, այս պատճառով յաճախ (ասենք համարեա միշտ) հիստերիկը գործում է րոպէի ազդեցութեան ներքոյ, թէև հասկանար էլ իր վարմունքի անտեղիութիւնը: Այսպէս, ֆիզիկոսի ազդեցութեան տակ նրանք յանցանքներ են կատարում, կամ ինքնասպանութիւն գործում և այլն:

Հիստերիկն ընդհանրապէս հեշտ է գրգռում, զարմանալի նրբազգաց է, ենթակայ բռնկումների, քմահաճ, պահանջող, հեշտ յուսահատուող ու հեշտ ոգեւորուող: Նա յաճախ ու յանկարծակի փոխում է իր տրամադրութիւնը, մի ծայրայեղութիւնից միւսի մէջ ընկնելով, միշտ զանազան տարօրինակ բաներ է անում.—մէկը հրաժարւում է ուտելուց, միւսը իրան միշտ սիրահարուած է կործում, մի ուրիշը յափշտակւում է, օրինակ, երաժշտութեամբ, կամ տարօրինակ կոստիւմ է հագնում, կամ ծայրայեղ բարոյականութիւն ու անբարոյականութիւն ցոյց տալիս, և այլն և այլն:

Չը նայելով կամքի թուլութեանը, հիստերիկները

զարմանալի ստախօս ու խորամանկ մարդիկ են: Դրանք ընդունակ են երկար պատմութիւններ հնարել և նրանց հաւաստիութեան այնպիսի ձև տալ, որ նոյնիսկ դատաստանատները համոզւում են ու նրանց սխալ վկայութիւնների հիման վրայ դատապարտում անմեղ մարդկանց:

Հիստերիկը իրապէս անդադար տանջանքների մէջ է. ամեն տեսակ (գլխի, անդամների, ստամոքսի, կրծքի, ներքին անորոշ) ցաւեր հանգիստ չեն տալիս նրան, այն ինչ մարմինը տեղ-տեղ միանգամայն անզգայ է: Աւելի բարդ դէպքերում յառաջանում են հիստերիկ ցնցումներ, կարկամումներ, ջղաձգութիւններ: Խեղճերը վայր են ընկնում, թրփրտում: Նրանց ոտերն ու ձեռները ձգձգւում են, կարկամում և այլն: Պակաս չեն նոյնպէս և հիստերիական կուրութիւն, խլութիւն, անդամալուծութիւն:

Դրանք զանազան խաբէական լսողական ու տեսողական ցնորքներ ունեն: Լսում են տարօրինակ ձայներ ու տեսնում են օտարօտի բաներ և այլն:

Հիստերիայով հիւանդանում են կանայք և տղամարդիկ, գլխաւորապէս երիտասարդ հասակում:

Հիւանդութիւնը ժառանգական է (25⁰/₀). կարող է առաջանալ նաև ուրիշ զանազան տեսակ պատճառներից, որոնք մեծ դղրդիւն են գցում կնոջ կամ մարդու ներվային սխտեմի մէջ. — սաստիկ յուզմունք, վախ, սիրահարութիւն, կամ կսկիծ, վիշտ, յետոյ հիստերիկ են դառնում յղի կամ զաւակատան հիւանդութեան տէր կանայք, թոքախտաւորների զաւակները և այլն:

Ընկնաւորութիւնը (էպիլեպսիա): Հեղինակները գրտեղ են, որ ընկնաւորների համարեա կէսը սերւում են ներվային ծնողներից: Ալկոհօլիկ ծնողների զաւակները յաճախ ընկնաւոր են լինում (համարեա 12⁰/₀). պէտք է իմանալ նոյնպէս, որ արբած ժամանակ բեղմնաւորութիւնը յաճախ ընկնաւորներ է տալիս: Յետոյ իբրև

պատճառ պէտք է յիշել—չափազանց հասակաւորների և մօտ ազգակիցների ամուսնութիւնը, երկիւղ յղութեան ժամանակ, կամ հարուած փորին և այլն: Ինչ էլ լինէր պատճառը, հիւանդութեան բնորոշ գիծը (որով նա տարբերուում է հիստերիայից), ուշագնացութիւնն է:

Երբեմն, յանկարծ հիւանդը ուշը կորցնում է, վայր է ընկնում, ուր որ պատահի (երբեմն իրան վնասում է ընկնելիս և նոյնիսկ մահանում), և սկսում է կարկամ մտմներն ու ամբողջ մարմնի ձգձգոտումն, բոլոր մկանների կծկումն: Շրթունքների վրայ երևում է արնախառն փրփուր, հիւանդն ընկնում է ու միջանի ժամանակ մնում է անզգայ կիսաշունչ դրութեան մէջ, յետոյ ուշքի է գալիս, առանց որեիցէ յիշողութիւն պահպանած լինելու պատահածի մասին: Երբեմն բոլոր հիւանդութիւնը կայանում է վայրկեանական ուշագնութեան մէջ: Յանկարծ հիւանդը ձեռքի իրերը վայր է գցում, կամ խօսակցութիւնն ընդհատում, առանց այդ նկատելու: Ընդմիջումներում այդ հիւանդները բոլորովին առողջ են, թէև ներվային շտապող, այսպէս աւած, տենդային. նապօրէօնը, Մահամմէդը, Կեսարը, Ժ. Ժ. Բուսսօն, Դոստօեփսկին և շատ ուրիշ հանճարեղ մարդիկ ընկնաւորներ էին:

Համարեա անբուժելի հիւանդութիւն լինելով, նա վերջ ի վերջոյ թուլացնում է մտաւոր ոյժը, և մարդիկ դառնում են թուլամիտներ, ապուշներ, նոյնիսկ խելագարներ:

Սրանք առհասարակ ցնորքներ ունեն ու սարսափելի կրքոտ են: Ընկնաւորի կիրքը անսանձ է, կատաղի, իսկապէս գաղանային, և այդպիսի բոպէներում նա սոսկալի ոճիրներ է գործում:

Խելագարութիւն: Անկասկած, ամուսնութեան տեսակէտից խելագարութիւնը ամեն ներվային անկանոնութիւններից կարեւորագոյնն է, և նա մեծ մասամբ

ժառանգական է (ըստ ոմանց մինչև 90%), այսինքն խելագարները հիւանդոտ ծնողների զաւակներ են:

Սարսափելի բան է, երբ ընտանիքի անդամներից մէկը խելագար է, և երբէք չը պէտք է յոյս դնել ժամանակաւոր ընդմիջումների վրայ: Այսպիսի հիւանդները կարող են առժամանակ առողջ երեւալ, և յուսալով, որ բոլորովին ազատուել են իրանց ցաւից, ամուսնանալ, բայց կ'անցնեն միքանի ամիսներ ու տարիներ և մի օր հիւանդութիւնը կը նորոգուի:

Ահա այն գլխաւոր հիւանդական ներվային դրութիւնները, որոնք ահագին դեր են խաղում ամուսնութեան մէջ:

Այս հիւանդութիւնների տէր ծնողները, խօսք չը կայ, որ կ'արտադրեն հիւանդոտ զաւակներ:

Պէտք է նկատել, որ մի հիւանդութիւն կարող է իսկօրէն չանցնել սերնդին, այլ փոխանցնել իբրեւ ներվային քաւանդութիւն: Այս տրամադրութիւնը զանազան ազդեցութիւնների ներքոյ կարող է փոխուել ամեն տեսակ ներվային դրութիւնների, բանի որ բոլոր ներվային խանգարումների մէջ մի տեսակ ազդակցութիւն կայ:

Ժառանգական ներվախտատէրերը (ներվային հիւանդների զաւակները) իրանց հիւանդ ծնողներից ստանում են կիսազարգացած, ինչպէս ասում են, մանկայնութեան մէջ մնացած ներվային սիստեմ, որ նոյնպէս անկատար կերպով է դործում, ինչպէս որ մանուկների ներվային սիստեմը:

Այսպէս պէտք է բացատրել, ճիշտ որ, այն զարմանալի դիւրազգացութիւնը, վախկոտութիւնը, ինքնասիրութիւնը, կամքի ոյժի թուլութիւնը, տոկոնութեան ու դիմացկոտութեան բացակայ լինելը, կամ յանկարծակի, իմպուլսիվ ակտերը, կրքով վերաբերումն ամեն գործի, որոնք բնորոշում են նեվրաստիւնիկին:

Հոգեկան հիւանդական կազմը շատ վաղ է արտայայտուում, դեռ մանկական հասակում: «Լստ երեւոյթին, ասում է մի հոգեբան, երեխաները բոլորովին առողջ

են, սակայն անհանգիստ են քնի մէջ ու հեշտ գրգռուող։ Նրանք հակումն ունեն դէպի կարկամումներ և յաճախ լուսնոտ են դառնում։ Միքիչ յետոյ նկատուում է մի զարմանալի յակումն դէպի զառանցանք, — ամենափոքր ջերմը զառանցանքի մէջ է գցում նրանց։ Սեռական կեանքը չափազանց վաղ է զարթում։ ակներև են լինում մտքի զանազան տարօրինակութիւններ ու սեռական բնազդու միջոցումներ։ Նրանց միշտ սպառնում են հոգեկան հիւանդութիւններ, կսկիծը, ծննդաբերութիւնը, հոգեկան ու մարմնական ոյժերի լարումն կարող են առաջ բերել այս հիւանդութիւններից մէկը կամ միւսը։ Նրանք շատ զգայուն են, ցնորական մտքերով տոչորուող, նրանց սէրն ու զգուանքը ոչ մի հիմք չունեն, բայց չափազանց հեշտասէր են։

«Ծանր ժառանգական դէպքերում աչքի է ընկում զաւակների բնուորութեան վատաշրջումն (dégénération — вырождение)։ Նրանք լինում են ծոյլ, կրքոտ, միշտ անբաւական ու ըստ բնականին հակուած դէպի չարք, լիներով անսիրտ ու հպարտ։ Ամենամատաղ հասակում նրանք մի առանձին հակումն են ցոյց տալիս դէպի սուտը, գողութիւնը։ Ո՛չ մի կարգապահութեան չեն ենթարկուում, շատ դժուար են դիմանում ֆիզիկական ցաւերի և անտարբեր են մնում դէպի ուրախութիւնն ու կսկիծը, այն ինչ առանձին բաւականութիւն են զգում կենդանիների տանջանքները դիտելիս։ Մտաւոր ընդունակութիւնները շատ վառ են և յիշողութիւնը լաւ, բայց երբոր սեռական զարգացման են հասնում, դառնում են անընդունակ ու վատ են սովորում»։

Մտաւոր զարգացման շեղումները բնականից շատերին գցում է վերին աստիճանի անմխիթար ու անբուժելի ներվային տանջալից դրութիւնների մէջ — հիպոխոնդրիայի (ախոնդացաւ) եւ մելամաղձութեան։

Հիպոխոնդրիկը միշտ զբաղուած է իր սեփական անձով, ոչ իբրև անհասէր, որ ձգտում է ամեն ինչ և ամեն մէկին ծառայեցնել իրան, իր բարօրութեանը, այլ

իբրև մի երևակայական հիւանդ, որ միշտ մի որևէ հիւանդութիւն ու անկանոնութիւն է դռնում իր օրգանիզմի մէջ. ամենից շատ գանգատւում են նրանք մարտողութիւնից: Սակայն մտաւոր ոյժը, տոկունութիւնը աշխատանքի մէջ երկար ժամանակ պահպանուած է, մինչև որ այդ կասկածանքը, թէ նա հիւանդ է, չէ տիրապետում նրան ամբողջովին,—այն ժամանակ նա ծուլանում է, կամ աւելի ճիշտն ասած, զբաղւում է միայն երևակայական հիւանդութիւններով:

Մեղամաղձոսութիւնը աւելի լուրջ հիւանդութիւն է: Առաջի երեւոյթն այն է, որ հիւանդը բոլորովին անտարբեր է դառնում դէպի այն ամեն բաները և մարդկանց, որոնք նրա համար անհրաժեշտ էին առաջ: Աշխատանքը, զուարճութիւնները, հասարակութիւնը նրա համար կորցնում են իրանց արժէքն ու հանգստացնող ազդեցութիւնը: Նա սառնասիրտ է դառնում դէպի այն անձինք, որոնց սիրում էր: Նա կորցնում է զուարճաւոր և տխրելու ընդունակութիւնը: Աշխարհը կորցնում է նրա համար իր հրապոյրը, իր գոյութեան իմաստը: Այս տրամադրութիւնը գնալով զարգանում է, առօրեայ կեանքը սաստիկ տաղտկալի է դառնում: մեղանխօրիկը կորցնում է հաւատ դէպի գործը. այս պատճառով էլ նա կորցնում է աշխատելու աշխոյժը, և դառնում է մի «սառած էակ, որ զուրկ է սկզբնաւորութեամբ, որի բոլոր մտքերն ու հոգսերը պտոյտ են գալիս իր, իբր թէ, փշացած, քայքայուած անձի և չորջապատի ոչնչութեան շուրջը»: Այսպիսի հոգեկան դրութիւնը յաճախ մղում է խեղճ մեղամաղձոտին դէպի անձնասպանութիւն:

Այդպիսի հիւանդութեան տէր մարդիկ (կինարմատ թէ տղամարդ) իրաւունք չունեն ամուսնանալու. առաջինն այն պատճառով, որ նրանց ներվատային դրութիւնը անդադար յուզման ու անհանգստութեան մէջ կը պահի ամուսնուն:

Հիստորիկ կնոջ ամուսինը ոչ մի օր հանգիստ չունի. նեղրասթենիկ տղամարդու կինը ամենաանբախտ մի արարած է: Ել չեմ խօսում խելագար և ընկնաւոր ամուսինների մասին:

Բայց մեզ այստեղ աւելի է հետաքրքրում սերունդների վիճակը:

Մենք գիտենք, որ ժառանգական ներվախտութիւնը շատ ձևեր է ընդունում: Գիտենք նոյնպէս, որ ներվախտային ժառանգականութիւնը կարող է թուշել մի սերունդ (ատավիզմ):

Սերունդը կարող է լինել նեղրօպաթ, հիստերիկ, ապուշ, յիմար, թուլախելք կամ ուղղակի խելագար և այլն, ու կրել իր վրայ այն բազմաթիւ ֆիզիկական արատները, որոնք մենք նկարագրեցինք իբրեւ այլասերման յատկանիշներ ժառանգական սիֆիլիսի, տուբերկուլօզի ու ալկօհօլիզմի մասին խօսելիս:

Սակայն ասենք ի միութարութիւն արդէն ամուսնացածների, որ կանոնաւոր և ուշագիւր, զգոյշ կրթութիւնը կարող է, գոնէ մասամբ, ուղղել ժառանգական արատը, և (քանի որ զաւակները ժառանգում են ընդհանրապէս քրամադրութիւն դէպի հոգեկան հիւանդութիւններ) նոյնիսկ ոչնչացնել այդ բնածին տրամադրութիւնը:

ԲԺՊ. Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

(Վերջը հետեւեալ համարում)